

Rogoota Amala gaarii	Rogoota Amala badaa
1.Sabrii (obsa)	1. Wallaalummaa
2.Al-iffah (wanta baddaa irraa of qabuu)	2. Zuhmii (muiddhaa, cunqursaa)
3.Gootummaa	3. Fedhii cimaa
4.Haqqummaa, madaalamaa	4. Dallansuu

Amala Gaarii-kutaa2ffaa

Description

Torbaan darbee waaâ€™ee amala gaarii fi ramaddii isaa kaasne turre. Yaadachisaf amala gaarii jechuun keessi fi hojiin namaa toluu fi bareedudha. Namni hanga fedhe fuulli isaa yoo fokkate, keessi fi hojiin isaa yoo bareede, Rabbii fi namoota biratti fudhatama kan argatu nama kana. Kanaafi Ergamaan Rabbii (SAW) akkana jedhan:

â€œâ€¢Ø£ÙŽÙfÙ’Ù ÙŽÙ,,Ù•Ø§Ù,,Ù’Ù Ù•Ø¤Ù’Ù Ù•Ù†Ù•ÙŠÙ†ÙŽ Ø¥Ù•ÙŠÙ ÙŽØ§Ù†Ù<Ø§Ø£ÙŽØÙ’ØÙŽÙ†Ù•Ù‡Ù•ÙÙ’ Ø@Ù•Ù,,Ù•Ù,Ù<Ø§ â€œ

â€œMuâ€™iminoonni (warroonni amanajii) imaanan guutuu taâ€™an warroota amalli isaanii hundarra gaarii taâ€™eedhaâ€¢ Sunan Abi Dawud 4682

Kanaafu amala keenya bareechisuuf tattaafachuu qabna. Tolee, amalli uumaman kan dhufu moo adeemska keessa kan argamuudhaa?

Amalli gaariin gariin uumaman kan namaaf kennamuudha. Gariin immoo adeemsa keessa tattaaffi fi carraaqqi namtichaatin kan argamuudha. Kana jechuun namoonni gariin uumaman amalli isaa gaarii fi bareedadha. Namoonni gariin immoo adeemsa jireenyaa keessa karaa adda addaatin amala gaarii argatan. Garuu kamtu irra gaariidha? Shakkii hin qabu, amalli uumaman argatan irra gaariidha. Sababni isaas, amalli uumaman argatan itti fayyadamuuf baayâ€™ee salphaadha [1] Kan carraaqquin argamu immoo humnaa fi qabs oo guddaa barbaada. Fakkeenyaf, nama uumamaan dafee hin dallanne (hin aarre) fi nama dallansuu ofii tooâ€™achuuuf carraaqu osoo wal bira qabne, namni uumamaan dafee hin dallanne irra gaariidha. sababni isaas, dallansuu ofii salphatta waan tooâ€™atuf wantoota baayâ€™ee hin balleessu.

Harkaana (Rogoota) Amala Gaarii

Akkuma xaaran manaa utubaalee ykn rogoota irratti ijaarramu qabu amalli gaariinis utubaalee ykn rogoota irratti ijaarramu qaba. Imaam ibn al-Qayyiim (Rabbiin rahmata isaaif haa godhu) amalli gaariin rogoota ykn utubaalee afur irra kan dhaabbateedha jedha. Isaaniis;

1.Sabrii (obsa)- obsii dandaâ€™uu, dallansuu liqimsii, miidhaa namoota irraa qabuu, ariifachu dhiisu, suuta jechuu fi akka namaaf mararfatan nama taasisa.

2.Al-iffah (qulqullummaa ofii eegu, wanta badaa irraa of qabuu)- al-iffahn salphinna, jechoota fi hojii fokkuu irraa akka fagaatan nama taasisa. Akkasumas, hayaa (saalfannaa) akka qabaatan nama taasisa. Ammas al-iffahn (of qabuun) wantoota jibbamoo, doyâ€™ummaa, kijiba, nama hamachuu fi jette jettee irraa nama dhoowwa.

Kanaafu, al-iffah (qulqullummaa ofii eegu) yommuu jennu qaama saalaa haraama irraa eegu qofa osoo hin taâ€™in arrabaa fi qaamole biroos wantoota fokkuu fi jibbamoo irraa eegu kan hammateedha. Namni qaama hormaata haraamaa irraa eegu, arraba fi qaamole biroo nama miidhu fi jechoota badaa irraa tiiksu, iffaah (qulqullummaa) qabaa jechudha.

3.Gootummaâ€“ gootumman jabeenya nafsee, amala gaarii olâ€™aana akka filatan, wantoota gaggaarii akka kennaan ykn arjoomanii fi tola oolan nama taasisa. Gootummaan yommuu dallanan nafsee akka loggaman (tooâ€™atan) nama taasisa. Akkuma Ergamaan Rabbii (SAW) jedhan:

â€œNamni cimaan(kan humna qabuu) nama walâ€™aanson cimaa taâ€™ee osoo hin taâ€™iin,namni cimaan nama yommuu dallanu nafsee ofii tooâ€™atudhaâ€• [Sahih Muslim 2609](#)

Yeroo dallanan nafsee ofii tooâ€™achuun haqiiqa (dhugaa) gootummaati.

4.Al-Adl (haqummaa)- haqummaan amala gaarii keessatti madaallamaa akka taâ€™an nama taasisa. Karaa lamaan walakka akka deeman nama gargaara. Kana jechuun takkaa daangaa akka hin dabarre takkaa immoo akka hin hanqanne nama taasisa. Fakkeenyaf, arjoominni amala gaarii doyâ€™ummaa fi qisaasessu jidduu jiruudha. Ammas, gootummaan amala gaarii dabeessaa fi ariifataa jidduu jiruudha.

Wantoonni armaan olii arfan amalli gaariin kan irraa burquudha. [\[2\]](#)

Tolee, wantoonni amalli gaariin irraa burqu ilaalle jirra. Wantoonni amalli badaan irraa burqu maaliidhaa?

Rogoota Amala Badaa

Ammas â€œRogoonni amaloota badaa afurâ€•nun jedha imaam ibn Al-Qayyim. Isaaniis:

1.Wallaalummaa- wallaalummaan wanta gaarii suuraa fokkuutin, wanta fokkuu suuraa bareedatin namatti mulâ€™isa. Guutuu akka hirâ€™uu taâ€™etti, hirâ€™uu guutu akka taâ€™etti akka ilaalan nama taasisa. Dhugumatti namni wallaalan waan gaarii fokkuu akka taâ€™etti ilaalan fudhachuu dhiisa; waan fokkuu gaarii akka taâ€™etti ilaalan hojjata.

2.Zulmii (cunqursaa)- zulmiin wanta tokko bakka isaa hin mallee akka kaaâ€™an nama taasisa. Bakka gammaduu qabutti ni dallana; bakka dallanuu qabutti ni gammada. Bakka suuta jechuu qabutti ni arifaata. Bakka arjoomu qabutti ni doyâ€™ooma; bakka doyâ€™oomu qabutti ni arjooma. Fakkeenyaf, karaa Rabbii irratti baasuu ni doyâ€™ooma, garuu hojji fokkuu hojjachuu fi wantoota faaydi hin qabne bituu irratti ni arjooma. Kuni amala badaa mitiree?

Kanaafu, zulmii jechuun wanta tokko bakka isaa hin mallee kaaâ€™udha.

3.Al-Shahwah (fedhii)- fedhiin cimaan itti futuutti, haafayutti, doyâ€™oomutti, iffah akka hin qabaanne, dharraâ€™utti, of gadi xiqqeesutti nama kakaasa. Namni wanta tokko garmalee yommuu fedhu jaamaa taâ€™a. Sababa kanaan amala baddaa horata. Fakkeenyaf, fedhiin saalaa fiixe yommuu tuqu, hanga wanta barbaadu san argatu amala baddaa hunda argisiisa.

4.Dallansuuâ€“ dallansuun akka oftuulan, garmalee akka jibban, waanyan, diina namatti taâ€™an, akka namoota salphisan nama taasisa.

Amalli gaariin hundii amaloota babbaado lamaan kan marfameedha. Amalli gaariin amaloota baddaa lamaan walakkaatti argama. Yommuu nafseen jiddu-galeessa (walakkaa) irraa dabdu, amaloota babbadoo lamaan keessaa tokkotti gorti. Fakkeenyaf,

Amala gaarii â€œTawaaduâ€™a (of-gadi qabuu)â€“ irraa yoo dabde, takkaa oftuulutti gorti, takkaa immoo salphinnatti gorti.

Amala â€œHayaa (saalfannaa)â€“ irraa yoo dabde, takkaa naamusa dhabuutti dabdi takkaa immoo dadhabbinna fi of dhoksuutti gorti. Kana jechuun namni saalfachuu yoo dhiise naamusa dhabuun wanta baddaa addaa addaa hojjata, namoota fuunduratti hojji baddaa hojjachu hin saalfatu. Ammas, garmalee yoo saalfate, gadi aantummaa fi salphinni itti dhagahama.

Ammas, â€œObsa faarfamaaâ€“ irraa yoo dabe takkaa dafanii gadduu, qalbiin cabuu, aarutti daba takkaa immoo qalbiin goguu, uumamni isaa dhagaa taâ€™uutti daba.

Yommuu amala â€œSuuta jechuu fi mararfannaâ€“ irraa dabu takkaa garmalee ariifachuutti, muddamuutti daba, takkaa immoo qisaasessutti maqa. Namni suuta jechuu yoo dhiise garmalee ariifachun waa baayâ€™ee balleessa. Ammas garmalee yoo suuta jedhe, wantoota baayâ€™ee dhaba.

Ammas namni amala â€œJabeenyaaâ€“ irraa yoo jallate, takkaa oftuulutti, takkaa immoo salphinnatti daba. Jabeenyi jiddu-galeessa oftuulu fi salphinna jidduutti argamuudha.

Amala â€œWanta qabanitti gammaduuâ€“ irraa yoo dabe, takkaa haafayutti takkaa immoo tuffii fi gatuutti gora. Namni wanta qabuutti gammaduu yoo dhiise, garmalee haafaya. Ammas garmalee wanta xiqqootti kan gammadu yoo taâ€™ee, wanta gaarii taâ€™e ni tuffata, ni gata. Fakkeenyaf, beekumsa xiqqootti kan gammadu yoo taâ€™ee fi beekumsa dabalataa barbaadu yoo dhiise, wanti baayâ€™een isa jala darba.

Amala â€œRahmataaâ€“ irraa yoo dabe, takkaa qalbiin goguutti takkaa immoo qalbii dadhabuu fi dabeessa taâ€™uutti gora. Fakkeenyaf, hoolaa gorraâ€™u, nama badii hojjate adabuu, mucaa adaba qabsiisu fi kkf irraa ni dheessa. Rahmatatu akkana na godhe jedha.

Ammas, â€œfuulan ifa (bashaasha) taâ€™uâ€“ irraa yoo dabe, takkaa fuula guuru fi fuula namarraa garagalchuutti daba; takkaa immoo namuma arge waliin seeqachutti gora. Yommuu inni fuula guuru namoonni irraa dheessu. Ammas namuma argetti yommuu seeqatu kabajni isaa gadi buâ€™a. Kanaafu, amalli gaariin jiddu-galeessa amaloota babbadoo lamaan jiddutti argamuudha.

Amala gaarii akkamitti argachuun dandaâ€™amaa?

Namniakkuma amala gaarii uumaman argatu, amala gaarii carraaqqi fi tattaaffin argachuun ni dandaâ€™a. Amala gaarii carraaqqin argachuuf wantoota armaan gadii haa hojjatu:

1.Kitaaba Rabbii fi sunnaah Rasuulaa (SAW) haa ilaaluâ€“ Aayata Qurâ€™aana fi hadiisa amala gaaritti nama kakaasan qoâ€™achuu fi dhageefachuun amala gaariin of faayu dandaâ€™a.

Muâ€™imminn yommuu amala gaarii Qurâ€™aana fi hadiisa keessatti argu amala saniin of faaya.

2.Nama amala gaariin beekkameen hiriyyoomuâ€“ Ergamaan Rabbii (SAW) jecha kanattiakkana jechuun akeeku:

â€œFakkeenyi hiriyyaa gaarii fi hiriyyaa baddaa akka nama miskii baadhatuu fi buufaa cimdii afuufuti. Namni miskii baadhatu takkaa akka kennaatti shittoo siif kenna takkaa isarraa bitta takkaa immoo foolii gaarii isarraa argatta. Garuu namni buufaa cimdii afuufu yookaa uffata kee guba yookiin immoo fooli baddaa isarraa argatta.â€[Sahih al-Bukhari 5534](#)

Miskii jechuun wanta shittoon irraa hojjatamuudha. Buufaan immoo sibila tumtuun ibidda ittiin afuufuf meeshaa itti fayyadamtudha.

Hiriyyaan gaariin akka miskiiti. Wanta gaarii fi amala gaarii siif qooda, beekumsa irraa argatta, karaa baddaa irraa karaa qajeelatti si qajeelcha. Hiriyyaan badaan immoo akka buufaati. Isarraa wanta baddaa malee wanta biraan hin argattu. Amala kee balleessa. Gaarummaa fi beekumsarrraa si fageessa. Jireenyaa kee guba.

3.Adabbii amala baddaa irraa argamu itti yaaduâ€“ namni amala baddaa qabu, namoonni ni jibbuu, irraa dheeessu, maatiin isaa ni diigama. Akkasumas, namni adabbii addunyaa fi aakhiratti isa qunnamu yaadachun amala baddaa irraa fagaachu dandaâ€™a.

4.Namni amala Ergamaa Rabbii (SAW) beekun isatti hidhachuu yoo tattaafate, amala gaarii ni horata.

5.Ammas hojiiwwan amala gaaritiin wal qabatan hojjachuuf irratti of dirqisiisu qaba. fakkeenyaf, namni doyâ€™i nama arjaan taâ€™uu yoo barbaade, xiqqoma xiqqoon namootaf qabeenya kenuuf itti of dirqisiisa. Yoo haala Kanaan itti fufe suutama suutan nama arjaan taâ€™a. Hojii biroos akkanumatti hojjata.

6.Dhumarratti namni amala gaarii galmaan gahuuf gara Rabbii deebiâ€™uun isa kadhachuu qaba. akkana jedhee Rabbiin kadhachuu dandaâ€™a:

â€œYaa Rabbii gara amala gaarii na qajeelchi, amala baddaa narraa deebisi.â€

Like: <https://www.facebook.com/jireenyabadhaatu/>

Gaafii:

1.Maddoонни ykn rogoонни amala gaarii fi baddaa maal faâ€™a?

2.Karaaleen amala gaarii itti argatan maal faâ€™a? Tarreessi

3.Zulmii jechuun maal jechuudhaa?

Kitaabban wabii:

[1] Makaarimal aklaaq-fuula 8-10,42-44 Muhammad Saalih Useymiin

[2] Madaarija saalikiin-fuula 596-597

Date Created

November 25, 2017

Author

admin